

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (5.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszébét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből.

Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Pár nap múlva gyászba borult a hivatalos Osztrák–Magyar Monarchia. Schönbrunni kastélyában, 1916. november 21-én este 9 órakor, 86 éves korában meghalt I. Ferenc József. Craiovát aznap foglalták el a csapataink, már Olténiában is üldözve a megvert román seregeket az augusztusi erdélyi betörésük után, mikor még szomszédaink azt hitték, egy harapásra lenyelhetik, amit semlegességük feladásáért az antant ígért nekik.

Ferenc Józsefet – tudjuk – vad gyűlölet övezte nálunk a leverte 1848–49-es szabadságharc után, majd az azt követő évtizedek, a kiegyezés és a dualista politika hatására, lassacskán Ferenc Jóskává szelídítette a múltó idő a magyar szabadság egykori elszánt ellenségét. Én úgy tapasztaltam, hogy ebben az időben már, a század tízes éveiben, nemigen gyűlölték őt a magyarok se, sőt, voltak, akik kifejezetten szimpatizáltak vele, majdnem annyira, mint a magyarokhoz mindig oly ked-

ves, nekem pedig gyerekkori szerelmemként emlékezetes, szépséges Erzsébet királynéval, akit 1898-ban galádul meggyilkoltak.

Az osztrák–magyar császár–király halála békereményeket keltett az emberekben. – Talán majd az utóda szót ért az antanttal. Mégis öregaszonyok siratták az utcán. Még Albison is. Az iskolások fekete karszalagot, fekete kokárdát öltöttek. Gyászbeszédekkel, a katolikus templomokban szimbolikus ravatalokkal gyászolta az ország. Mintha nem is szabadságának eltipróját, hanem függetlenségi szabadságharcosát vesztette volna el, egy Rákóczit vagy Kossuthot.

November végén aztán úgy gondoltam, a hadügyminisztériumtól várt levél sehogy se akar megjönni, abból meg igencsak baj lesz, ha kimagyarázhatatlanul sokat kések az Országos Hadigondozó Intézet (OHI) behívójára. Szüleim is, testvéreim is ösztökéltek – újabb kellemetlenségek-től tartva, meg engemet féltve –, tegyek eleget a behívónak. Ha már lesz címem, tudassam velük mielőbb, és akkor vagy utánam küldik Hazay Samu hadügyminiszter válaszlevelét, vagy megpróbálok hazajönni valahogy. Csuda naivak voltunk mindahányan!

Felpakoltam hát, amennyit két bottal járó rokkant egy háti-zsákban elvihet, belebújtam régi, komisz katonaruhámba, és az OHI behívójával jelentkeztem Debrecenben a pótkádernél. Ott kérdőre vontak, miért nem indultam rögtön, a behívó átvétele után, hiszen november 15-én már Pesten kellett volna lennem. Ezt én is tudtam, de azt is, amit velük nem közöltem, hogy miért lazszáltam el a hó végéig az indulást. Orvosi elbocsátó levelémre hivatkozással kimentettem magamat, hogy bizonytalan közérzetem, lábfájdalmaim, koponyalövéssem nyilallásai visszatartottak. Arra hivatkoztam, még így se vagyok bizonyos abban, hogy állapotom megengedi a hosszabb távú ide-oda utazást. Egy orvos megvizsgált, bólogatott, hogy hát igen, igen, nagyon óvatosan tegyem meg az utat Debrecentől Budapestig, és ha út közben valami rosszullét vagy állapotom rosszabbodása lépne föl, azonnal szálljak le az első nagyobb helységben, és jelentkezem a katonai egészségügyi szerveknél. Erről adott egy írást is. Debrecenben sikerült ócska, elnyűtt katonablúzomat – egy kis hazaival „meghálálva” – vadonatújra cserélnem, sőt, nadrágot és rendes katonasipkát is kaptam.

Rendben megérkeztem Budapestre. Ott nagy keresgélés után megtaláltam a külső Ferencvárosban a Timót utcai volt Laudon-kaszárnyát, ahol az OHI-nak az a fiókja székel, amelyik a behívót küldte. Az orvosi papír Debrecenből feleslegessé tett mindenféle magyarázkodást a késésem miatt. Beírtak egy nagy könyvbe, aztán elhelyeztek egy óriás, nagy teremben. Az élettől is elment a kedvem, ahogy megláttam! Valami fegyverraktár lehetett azelőtt, a két végén hatalmas, széttárható kapukkal, mint amilyenek a csűrökön szoktak lenni. A teremben négy sorban álltak, végeláthatatlan hosszú sorokban, az egymáshoz szuszakolt ágyak, riasztó volt a zsúfoltság, a hideg! Lehetett bent vagy száz-százhusz ágy. És állandó huzat, a „csűr” két végén rosszul záródó, nagy kapuk miatt. Meg a rossz levegő. A sok krákogó, különféle nyavalyákkal megvert, rengeteg hadirokkant. Félkarú, egy lábú, szétlőtt arcú, félszemű, gennyesedő sebű emberek. Egyetlen kis vaskályha ácsingózott a többnyire hiányzó tüzelő után. És ha él még valaki, aki vissza tud emlékezni: az 1916–1917-es tél korán kezdődött, végig kemény volt, és sokáig tartott. Odakint lábszárig ért a hó.

Most képzeljük el, hogy ahová a hodály két végéből ki-be jár az a sok béna, féllábú, csonkolt végtagú ember, aki le se

tudja verni bakancsáról odakint a havat, hanem viszi be! A bejárat kapuk előtt meg odafagyva a hó, úgy, hogy rendesen be se lehet csukni őket. Maga a fagyos pokol! Mindig süvített keresztbe-hosszába a huzat. Tüzelőt alig kaptunk, ezért kezdtük elbontani és eltüzelni magunk alól az ágydeszkákat, meg amit lehetett: szénával tömött párnákat, lábtörlő rongyokat, a fölszegelt fapalcokat. Mint akik fán kuporognak, és eközben vágják maguk alatt az ágot. Volt, aki már a pusztá padozatra dobta a szalmazsákját, mert eltüzéldött alóla a fapriccs.

Teltek a napok, és a kemény tél okozta kínokon meg a sérüléseink miatt érzett bántalmakon kívül semmi se történt velünk. Háborgott a nép, éjszaka várta a reggelt, vele a meleg lötyty reggelit, aztán vártuk az ebédet, végül a vacsorát. Az emberek kártyáztak, vitatkoztak, veszekedtek, tisztálkodásra alig volt lehetőség, a régebbiek tetvesedtek is. Mintha a saját hadseregünk hadifogságba ejtette volna a saját rokkantjait! Egyetlen beszélgetésre emlékezem, amikor egy munkájába belefásult írnok megkérdezte, milyen a rokkantsági fokom, és mit szeretnék, ha lehetne. Mondtam neki, hogy tanulni szeretnék, semmi mást, aztán a megszerzett tudástól függően, számomra alkalmas munkát. Itt tetvesedni, fagyoskodni, a kemény tél okozta újabb nyavalyát szerezni, semmiképpen sem! Azzal „vigasztalt”, hogy rettentően sok a sérült, rokkant, a hadigondozott ember, de kevés a továbbhaladási lehetőség. Először is alapos utóvizsgálatra kell mennem,

majd értesít az iroda, hogy mikor, hová. Addig várjak türelemmel.

Vártam otthonról a lapot, hogy azóta csak tán válaszolt valamit és intézkedett a miniszter? Ez tartotta bennem a lelket, a reményt, hogy kikerülök ebből a nyomorhodályból. De a szüleim pár soros üdvözlőlapjain kívül nem jött semmi vigasztaló hír hazulról. Hangulatomra rányomta a bélyegét a hiábavaló reménykedés, a bármiféle pártfogásba való hit fokozott megingása. Itt is indulatos, visszafafázó, „utálatos kis ideges emberke” lettem, nem annyira a különféle műveltségi színvonalon álló bajtársaim számára, hanem az OHI-iroda alkalmazottjaival szemben. Sürgettem az orvosi felülvizsgálatot, hogy küldjenek addig is tanulni. Tudtam, hogy működnek már hadirokkant-továbbképző tanfolyamok, iskolák, de nem tudtam rájönni, mi a módja annak, hogy az ember oda kerüljön.

Aki vállalta, hogy a téli utazást megkockáztatja, állapotától függően karácsony előtt egy héttel szabadságolták, az újév utáni napig. Ezt a lehetőséget rögvest megragadtam, miután már kezdtem beleőszülni az itt töltött néhány decemberi hét kilátástalanságába. Nem történt heteken át semmi, nem kerültem sorra orvosi vizsgálatra, se arra, hogy felelős személyek előtt kifejtsem további célokat, szándékomat. Összepakoltam a cókómókat, jelentkeztem a karácsonyi szabadság igénybevételére. Nem hagytam mást a Timót utcában, mint a nevemet s adataimat a nagykönyvben. Felültem a debreceni vonatra, megírtam Ideséknek, hogy ha tudnak, küldjenek elem egy szekeret az állomásra.

Közben, még Budapesten, felesküdtünk az új királyra, IV. Károlyra. „A legelső magyar embert soha nem hagyja el a magyar ember!” – hangzott a jelszó. Még Pesten tudomást szereztünk arról is, hogy újabb győzelmeink hatására – december 6-án például csapataink elfoglalták Bukarestet, ezzel véget ért Románia ellenünk kezdett háborúja, teljes vereségükkel –, IV. Károly békeajánlatot tett az antantnak. Valószínűleg meg a Wilson amerikai elnök javasolta „győzelem nélküli béke”. De az antant mereven elutasította az ajánlatot. Moszkvában 1916 végén heves háborúellenes tüntetésekre került sor, a cári дума elutasító magatartása miatt. Úgy látszott, az antant egyes köreinek is elégük volt már a háborúból.

Azt írták a pesti újságok Bukarest eleste után, hogy a román hadsereg maradványai – amelyek augusztus végén, szeptember elején még arról ábrándoztak, hogy lerohanják Magyarországot a Tiszáig, fejvesztve menekülnek Moldva és Odessza-Kijev felé, ahol Berthelot francia katonai missziója próbálja egyberázní őket, mialatt a királyellenes és háborúellenes tüntetések zajlanak a központi hatalmak megszállta Bukarestben, s a kivonuló román hadsereg elhurcolja, akit s amit tud. A bevonuló Mackensen tábornokot viszont virágessóvel (!) fogadta Bukarest lakossága, a tábornok nyitott autón hajtatott be a román fővárosba, nem kellett merénylettől tartania. Hová lett a nyár végi nagy, össznemzeti román lelkesedés, német- és magyargyűlölet? A románok Bukarest elestéig mintegy 300 ezer embert veszítettek, értelmetlenül, hiába! Mária királyné, gyermekeivel, Szentpétervárra menekült. Ferdinánd király nyári titkos alkuja az antanttal 1916 végére tökéletes fiaskóval zárult. Nemhogy létrejött volna az áhított Nagy-Románia, de még az is elveszett, ami addig volt. Úgy hírlétt egyébként, hogy I. Károly román királyt, aki 1914. október 10-én hunyt el, és inkább húzott a németekhez és a központi hatalmakhoz – ezt Hohenzollern-Sigmaringen származására vezették vissza – titokzatos körülmények között gyilkolták meg, a háború kitörése után. Felmerült a gyanú, hogy miután kitartott a semlegesség mellett, az angolok titkos ügynökei tették el láb alól. Azt is tudni vélték, hogy bizonyos Buxton fivérek, akik heteken át Bukarestben

tartózkodtak a háború kitörése óta, és állandóan az angol, a francia és az orosz követségeken forgolódtak, Ion Brătianuval tárgyaltak, mérgezett memorandumot juttattak el a királynak. Erről a tényről vagy mendemondáról a román betörés első évfordulóján a *Nagyvárad* 1917. augusztus 29-i száma is beszámolt. Abból keresttem elő Budapesten élő Imre fiam révén, mert nem emlékeztem már erre vonatkozó, régebbi följegyzéseim forrására. Az Országos Széchényi

Könyvtár hírlaptárában sok elfeledett „titok” alussza Csipkerózsika-álmát...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR